

Ptaki szponiaste Accipitriformes oraz bocian czarny *Ciconia nigra* w Bieszczadzkim Parku Narodowym w okresie lęgowym 2009–2014

Birds of prey Accipitriformes and black stork *Ciconia nigra* in Bieszczady National Park in the breeding season in 2009–2014

MARIAN STÓJ¹, KONRAD STÓJ²

Komitet Ochrony Orłów Region Podkarpacki

¹ 38–200 Jasło, ul. Podzamcze 1a

² 38–200 Jasło, ul. Krasińskiego 53/28

e-mail: mstoj@poczta.fm, konsto@poczta.fm

Słowa kluczowe: lęgowe ptaki szponiaste, bocian czarny, Bieszczadzki PN.

W okresie lęgowym 2009–2014 prowadzono badania ptaków szponiastych Accipitriformes oraz bociana czarnego *Ciconia nigra* na obszarze Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Odnotowano występowanie 6 gatunków szponiastych (trzmiełojad *Pernis apivorus*, jastrząb *Accipiter gentilis*, krogulec *A. nisus*, myszołów *Buteo buteo*, orlik krzykliwy *Clanga pomarina*, orzeł przedni *Aquila chrysaetos*) oraz bociana czarnego. Najliczniejszym gatunkiem był myszołów (35 rewirów lęgowych). Gniazdowania orła przedniego na terenie Parku nie stwierdzono. Niepewne też było gniazdowanie jastrzębia. Zarejestrowano 4 rewiry z gniazdami orlika krzykliwego, którego sukces lęgowy w latach 2009–2014 wyniósł 66,7%. Wykryto 3–4 rewiry bociana czarnego oraz znaleziono jedno gniazdo z lęgiem. Bieszczadzki Park Narodowy charakteryzuje się stosunkowo niewielką liczbą lęgowych gatunków ptaków szponiastych i oprócz myszołowa (12 par/100 km²) ich zagęszczenia były niskie.

Wstęp

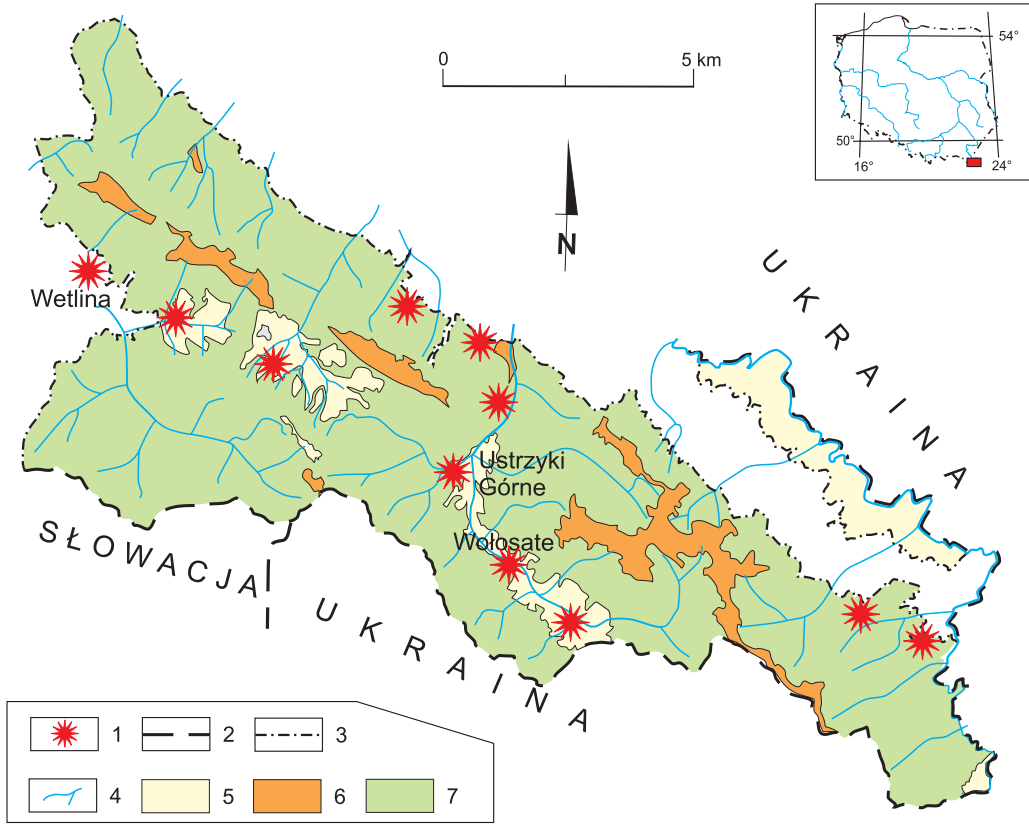
Bieszczadzki Park Narodowy (BdPN) o powierzchni 29 202 ha wchodzi w skład dwóch nakładających się obszarów Natura 2000 – obszaru specjalnej ochrony ptaków i specjalnego obszaru ochrony siedlisk Bieszczady (PLC 180001) (Winnicki 2011).

Park chroni najwartościwszy fragment przyrody wschodniokarpackiej w granicach Polski, jednakże z punktu widzenia występowania lęgowych gatunków ptaków szponiastych oraz bociana czarnego obszar ten specjalnie się nie wyróżnia.

Celem badań była ocena występowania jakościowo-ilościowego rzadkich gatunków ptaków szponiastych oraz bociana czarnego, wyszukanie gniazd i ustalenie stref ochrony wokół miejsc lęgowych, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z 2014 roku (Rozporządzenie 2014).

Teren badań, materiał i metody

W latach 2009–2014 na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego (ryc. 1) prowadzono monitoring lęgowych gatunków ptaków szponiastych oraz bociana czarnego. Obser-

Ryc. 1. Mapa Bieszczadzkiego PN z punktami obserwacyjnymi: 1 – punkty obserwacyjne, 2 – granica państwa, 3 – granica BdPN, 4 – ciekі, 5 – obszary nieleśne w krainie dolin BdPN, 6 – połoniny, 7 – lasy
Fig. 1. The map of Bieszczady NP with observation sites: 1 – monitoring points, 2 – state border, 3 – boundary of BdNP, 4 – watercourses, 5 – non-forest areas in the land of BdNP valleys, 6 – mountain pastures, 7 – forests

wowano zachowania godowe, wyszukiwano gniazda gatunków objętych ochroną strefową oraz kontrolowano efektywność lęgów. Punkty obserwacyjne (ryc. 1) wyznaczono na niezalesionych oraz niezbyt wyekspozowanych wzniesieniach. Ich liczbę dostosowano do warunków terenowych, stąd nie wszystkie obszary Parku mogły być dokładnie zinwentaryzowane. Wytypowane na początku punkty obserwacyjne (w liczbie 11) nie były w kolejnych latach zmieniane. W latach 2009–2010 zbierano głównie informacje do Planu Ochrony, a w roku 2012 powtórzono dokładny monitoring na zlecenie Dyrekcji Parku. Liczenia prowadzono od marca do sierpnia, średnio raz w tygodniu, w godzinach 9:00–18:00, przemieszczając się na ko-

lejne punkty obserwacyjne co 2 godziny. W latach 2011, 2013 i 2014 zbierano przede wszystkim dane niezbędne do obliczenia najważniejszych parametrów rozrodczych, kontrolując znalezione wcześniej gniazda. Analizę rozrodu udało się sporządzić jedynie dla orlika krzykliwego. W ciągu 6 lat prowadzonego monitoringu wykryte gniazda odwiedzano przynajmniej dwukrotnie w każdym roku. Pierwsza kontrola – w początkowym okresie sezonu lęgowego miała na celu określenie kategorii zajęcia rewiru oraz ewentualnie wykrycie nowych gniazd. Druga natomiast służyła do ustalenia końcowego efektu lęgu, w tym liczby odchowanego potomstwa i była wykonywana przed wylotem młodych z gniazd. Monitoring polegał na reje-

stracji rewirów lęgowych (terytoriów zajętych przez pary poszczególnych gatunków), gdyż podstawową (liczoną) jednostką nie był osobnik, lecz stanowisko lęgowe. Część terytoriów wyznaczono jednak w oparciu o obserwacje pojedynczych osobników. Dotyczyło to przede wszystkim jastrzębia *Accipiter gentilis* i krogulca *Accipiter nisus* prowadzących skryty tryb życia. Założenia metodyczne i kryteria lęgowości oparto na opracowaniach Postupałskiego (1974), Króla (1985) oraz Chyraleckiego i innych (2009). Opisu warunków gniazdowania dokonano w oparciu o wytyczne Komitetu Ochrony Orłów (KOO 2011). Zadaniem obserwatora było policzenie terytoriów gniazdowych na podstawie notowania (liczenia) pojawiających się w polu widzenia ptaków, a także obserwacji i interpretacji ich zachowań. Wyszukiwanie gniazd zawsze poprzedzone było obserwacjami z wyznaczonych punktów. Zaletą tej metody może też być wdrażanie aktywnych form ochrony siedlisk gatunków objętych monitoringiem. Stanowiska zaobserwowanych ptaków szponiastych oraz bociana czarnego nanoszono na mapę w skali 1:50 000. Uzyskanych wyników nie porównywano z opracowaniem Głowacińskiego i innych (2000), ponieważ wielkość badanego wówczas terenu sięgała daleko poza Park i obejmowała niemal całe Bieszczady Zachodnie.

Wyniki

W okresie lęgowym 2009–2014 w Bieszczadzkim Parku Narodowym stwierdzono występowanie sześciu gatunków ptaków szponiastych oraz bociana czarnego.

Trzmiełojad *Pernis apivorus*. Stwierdzony na czterech stanowiskach w Bukowcu, Bereżkach, Górnej Wetlinie i na południowym zboczu góry Smerek.

Jastrząb *Accipiter gentilis*. Pojedynczy osobnik obserwowany był tylko raz – 3 sierpnia 2012 roku w pobliżu Połoniny Caryńskiej (między krzyżówką w Brzegach Górnych a Przełęczą Wyzniańską).

Krogulec *Accipiter nisus*. Zarejestrowany na pięciu stanowiskach lęgowych: w Górnej Wetlinie (od strony Hnatowego Berda), w Ustrzykach Górnych (koło budynku Straży Granicznej), przed Bereżkami (od strony potoku Zwór), w Wołosatem (na północ od leśniczówki Tarnica) oraz w świerczynie w Beniowej.

Myszołów *Buteo buteo*. Najlicniejszy ptak szponiasty w Bieszczadzkim PN. Odnotowano 35 zajętych rewirów i znaleziono sześć gniazd – trzy umieszczone na buku, a pozostałe na jaworze (ryc. 2), świerku oraz jodle (tab. 1). Zagęszczenie par lęgowych myszołowa wyniosło 12 par na 100 km² powierzchni ogólnej Parku. Rewiry lęgowe najczęściej znajdowały się na skraju lasu w sąsiedztwie łąk i większych polan, a rzadziej od strony połonin.

Ryc. 2. Gniazdo myszołowa *Buteo buteo* na jaworze (8.05.2009 r., fot. M. Stój)

Fig. 2. The nest of common buzzard *Buteo buteo* on sycamore maple tree (8 May, 2009; photo by M. Stój)

Tab. 1. Lokalizacja gniazd bociana czarnego, orlika krzykliwego i myszotowa w BdPN w latach 2009–2014

Table 1. Localization of black stork, lesser spotted eagle and common buzzard nests in BdNP in 2009–2014

Gatunek Species	Nr gniazda No. of nest	Najbliższa miejscowość The nearest village	Drzewo gniazdowe Nest tree
Bocian czarny <i>Ciconia nigra</i>	1	Ustrzyki Górne	buk
	2	Bukowiec	jodła
Orlik krzykliwy <i>Clanga pomarina</i>	3	Wołosate	jodła
	4	Ustrzyki Górne	świerk
	5	Ustrzyki Górne	świerk
	6	Górna Wetlinka	buk
	7	Brzegi Górne	buk
Myszotów <i>Buteo buteo</i>	8	Ustrzyki Górne	buk
	9	Bukowiec	jodła
	10	Beniowa	świerk
	11	Sianki	jawor

Orlik krzykliwy *Clanga pomarina*. W granicach Parku stwierdzono cztery rewiry z gniazdami, w tym dwa koło Ustrzyk Górnych, a pozostałe w Wołosatem (ryc. 3) i Bukowcu. Zagęszczenie par lęgowych orlika krzykliwego wyniosło 1,7 par/100 km² powierzchni ogólnej Parku, a sukces lęgowy 66,7 % (tab. 2). Na obrzeżach BdPN odnotowano sześć dalszych rewirów, które częściowo zachodziły na teren Parku, a gniazda tych par znajdowały się poza jego granicami, w okolicach Smereka, Wetliny, Suchych Rzek, Beniowej i Tarnawy Niżnej.

Orzeł przedni *Aquila chrysaetos*. Niegniazdujący na obszarze BdPN. Pojedyncze ptaki, a nawet pary orłów przednich widziano na obrzeżach Parku, np. od strony Nasicznego, Caryńskiego czy masywu Stołów, ale centra rewirów z gniazdami zlokalizowane były poza Parkiem.

Ryc. 3. Młody orlik krzykliwy *Clanga pomarina* (1.07.2009 r., fot. M. Stój)Fig. 3. The lesser spotted eagle *Clanga pomarina* chick (1 July, 2009; photo by M. Stój)

Tab. 2. Wyniki rozrodu orlika krzykliwego *Clanga pomarina* w BdPN w latach 2009–2014
*Table 2. The breeding results of lesser spotted eagle *Clanga pomarina* in BdNP in 2009–2014*

Parametr/ Parameter	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009–2014
Skontrolowane rewiry z gniazdami <i>Checked home ranges with nests</i>	4	4	4	4	4	4	–
Rewiry ze stwierdzoną obecnością ptaków <i>Home ranges with confirmed presence of birds</i>	4	4	4	4	4	4	24
Kontrolowane lęgi (od początku) ze znanym wynikiem <i>Monitored broods (from the beginning) with a known result</i>	4	4	4	4	4	4	24
Liczba lęgów z sukcesem/ <i>Number of successful broods</i>	2	2	3	2	4	3	16
Liczba opierzonych młodych/ <i>Number of fledglings</i>	2	2	3	2	4	3	16
Sukces lęgowy/ <i>Breeding success [%]</i>	50,0	50,0	75,0	50,0	100,0	75,0	66,7
Liczba młodych na lęg ze znanym wynikiem <i>The number of young birds per brood with a known result</i>	0,50	0,50	0,75	0,50	1,00	0,75	0,66
Liczba młodych na lęg z sukcesem <i>The number of young birds per successful brood</i>	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Bocian czarny *Ciconia nigra*. Zlokalizowano 3–4 rewiry lęgowe, a w jednym z nich kontrolowano zajęte gniazdo umieszczone na buku (ryc. 4), w pobliżu Ustrzyk Górnych (od strony Wołosatego). Gniazdo w 2014 roku spało. Pozostałe pary terytorialnych bocianów czarnych obserwowano na stokach Kiczery Beniowskiej i Szczorbu w pobliżu Beniowej, pomiędzy potokami Terebowiec i Zwór oraz w Moczarnem. Rewiry lęgowe bocianów czarnych są stosunkowo rozległe, dlatego można przypuszczać, że obserwacje bocianów gniazdujących koło Ustrzyk Górnych i stwierdzonych nad potokami Zwór i Terebowiec mogły dotyczyć tych samych osobników.

Siedliska lęgowe bociana czarnego i orlika krzykliwego

Bocian czarny. Gniazdo nr 1: umieszczone na 30-metrowym buku, na wysokości ok. 13 m nad ziemią, osadzone przy pniu i oparte na bocznych konarach. Starszy drzewostan bukowy poprzecinany potokami. Prawie pełne zwarcie koron drzew. Podszyciu brak. Teren miejscami wilgotny, nachylenie stoku łagodne. Gniazdo dobrze widoczne przez cały rok. Najbliższe dogodne żerowiska dla opisanej pary – potok Wołosaty wraz z dopływami.

Ryc. 4. Gniazdo bociana czarnego *Ciconia nigra* na buku (11.07.2012 r., fot. M. Stój)
*Fig. 4. The nest of black stork *Ciconia nigra* on beech tree (11 July, 2012; photo by M. Stój)*

Orlik krzykliwy. Gniazdo nr 2: las liściasty z młodnikami iglastymi, a nad potokiem pas starszych jodeł, w których zlokalizowane było gniazdo. Gniazdo założone na 35-metrowej jodle, na wysokości 22 m od ziemi; obwód jodły mierzony na wysokości 1,3 m – 172 cm. Gniazdo było osadzone na „czarciej miotle” przy pniu. Duże luki pomiędzy koronami drzew – zwarcie ok. 50%. Podszyt luźny, teren wilgotny. Brak uczęszczanych dróg leśnych, stok łagodny. Gniazdo dobrze ukryte na drzewie. Bazę żerową dla par stanowią rozległe łąki w Bukowcu oraz tereny podmokłe w dolinie potoku Halicz.

Gniazdo nr 3: miejsce lęgowe znajduje się w niewielkim skupisku jodeł rosnących pośród lasu bukowego. Gniazdo umieszczone na 30-metrowej jodle, na „czarciej miotle”, przy pniu, w górnej partii korony, na wysokości ok. 22 m nad ziemią. Obwód jodły (mierzony na wysokości 1,3 m) – 148 cm. Zwarcie koron pełne, tylko niewielkie luki powstały po obumarłych drzewach. Podszytu brak. Teren suchy, wypłaszony, odległość od potoku ok. 50 m. W pobliżu brak dróg leśnych. Gniazdo dobrze ukryte. Rewir tej pary obejmuje bogate żerowiska w postaci terenów otwartych i półotwartych – łąk i mokradel z kępami drzew i krzewów, ciągnących się wzdłuż drogi od zabudowań w Wołosatem do granicy państwowej z Ukrainą.

Gniazdo nr 4: znajduje się na styku dwóch drzewostanów – młodego boru świerkowo-modrzewiowego o luźnym zwarcu koron (luki >50%) i starszego lasu bukowego o pełnym zwarcu. Umieszczone na wysokości 6 m nad ziemią, na niewielkim świerku ze złamanym wierzchołkiem, pod osłoną gałęzi buka. Obwód pnia świerka (na wysokości 1,3 m) – 107 cm. Gniazdo posadowione przy pniu. Podszyt występuje tylko w drzewostanie iglastym. Teren wilgotny, miejscami grząski, lecz brak w pobliżu cieków wodnych. Brak dróg, stok łagodny. Gniazdo lepiej było widoczne w okresie jesienno-zimowym, po opadnięciu liści. W 2013 roku, po wylocie młodego, gniazdo spadło. Sztuczne gniazdo wybudowane na sąsiedniej jodle w 2014 roku zostało zasiedlone

z sukcesem. Orliki mają tutaj łatwy dostęp do bogatych terenów żerowiskowych na wilgotnych i żyznych łąkach ciągnących się wzdłuż drogi Ustrzyki Górne – Wołosate.

Gniazdo nr 5: dolina potoku, las mieszany z pojedynczymi starszymi świerkami o niepełnym zwarcu koron (luki pomiędzy koronami do 50%). Gniazdo umieszczone na 25-metrowym świerku, na wysokości 17 m nad ziemią, przy pniu, w odległości 15 m od potoku. Obwód świerka mierzony na wysokości 1,3 m wynosi 165 cm. Podszyt pokrywa powierzchnię do 50%. Teren wilgotny. Brak dróg, stromy stok. Gniazdo najlepiej widoczne w okresie jesienno-zimowym, po opadnięciu liści. Teren żerowiskowy stanowią pobliskie łąki i zabagnienia pomiędzy Ustrzykami Górnymi a Bereżkami.

Wnioski

1. Bieszczadzki Park Narodowy charakteryzuje się stosunkowo niewielką liczbą lęgowych gatunków ptaków szponiastych i oprócz mysołowa ich zagęszczenia są niskie.

2. W BdPN nie stwierdzono lęgów orla przedniego, a w literaturze także nie ma doniesień o udokumentowanym przypadku gniazdowania.

3. Korzystne dla poprawy bazy żerowej ptaków szponiastych byłoby wcześniejsze koszenie łąk – w czerwcu, gdyż późne koszenie w sierpniu czy we wrześniu utrudnia ptakom polowanie w wysokiej runi łąkowej i może wpływać ujemnie na ich sukces lęgowy.

4. W celu ochrony całych populacji rzadkich gatunków ptaków szponiastych (orzeł przedni, orlik krzykliwy) występujących w pozostałej części Bieszczadów Zachodnich, należałoby powiększyć granice BdPN o tereny dwóch parków krajobrazowych – Ciśniańsko-Wetlińskiego i Parku Krajobrazowego Doliny Sanu.

5. Wyniki kontroli z lat 2009–2014 mogą posłużyć jako materiał wyjściowy do corocznego, stałego monitoringu ptaków szponiastych oraz bociana czarnego, z rozszerzeniem na cały obszar ostoi ptasiej Bieszczady Natura 2000.

PIŚMIENNICTWO

- Chyralecki P., Sikora A., Cenian Z. 2009. Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny dotyczący gatunków chronionych Dyrektywą Ptasią. GIOŚ, Warszawa.
- Głowaciński Z., Profus P., Wuczyński A. 2000. Ptaki Bieszczadzkiego Parku Narodowego i jego otoczenia. Monografie Bieszczadzkie 9: 29–70.
- KOO 2011. Wytyczne do opisu siedliska lęgowego orlika krzykliwego. Komitet Ochrony Orłów, Olsztyn.
- Król W. 1985. Breeding density of diurnal raptors in the neighbourhood of Susz (Iława Lakeland, Poland) in the years 1977–1979. *Acta Ornithologica* 21: 95–114.
- Postupalsky S. 1974. Raptor reproductive success: Some problems with methods, criteria and terminology. *Raptor Research Report* 2: 21–31.
- Rozporządzenie 2014. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 6 października 2014 roku, w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. *Dz.U.* z 2014 r., poz. 1348.
- Winnicki T. 2011. Bieszczady. W: Rogała D., Marcela A. (red.). *Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu*. RDOŚ, Rzeszów: 42–49.

SUMMARY

Chrońmy Przyrodę Ojczystą 71 (4): 273–279, 2015

Stój M., Stój K. Birds of prey Accipitriformes and black stork *Ciconia nigra* in Bieszczady National Park in the breeding season in 2009–2014

Monitoring of breeding birds in Bieszczady National Park was performed in 2009–2014. Quality and quantity occurrence of rare Accipitriformes birds of prey species and black stork *Ciconia nigra* was assessed, and the nests were searched to protect breeding sites. The occurrence of six Accipitriformes was observed: European honey buzzard *Pernis apivorus* (4 home ranges), northern goshawk *Accipiter gentilis* (1 observation), Eurasian sparrowhawk *A. nisus* (5 eyries), common buzzard *Buteo buteo* (35 breeding home ranges, including 6 with nests), lesser spotted eagle *Clanga pomarina* (4 home ranges with nests) and golden eagle *Aquila chrysaetos* (nesting was not confirmed). The black stork occupied 3–4 home ranges, including one nest with a clutch. The density of breeding pairs of the lesser spotted eagle was 1.7 pairs per 100 km² of the national park area, with 66.7% of the breeding success. Only a few breeding species of Accipitriformes occur in Bieszczady National Park, and their density is low, except for common buzzard (12 pairs per 100 km²). The early meadow mowing (June) is recommended to increase the prey base of Accipitriformes, because late mowing (August–September) hampers the birds' preying in a high meadow and could have a negative influence on their breeding success. For better protection of the whole populations of rare Accipitriformes species (golden eagle, lesser spotted eagle) in the Western Bieszczady Mountains, the extension of the BdNP area is suggested, with Ciśniańsko-Wetliński and San Valley Landscape Parks incorporated.